

США У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ. ГРОМАДЯНСЬКА ВІЙНА 1861–1865 РОКІВ

Всесвітня історія, 9 клас

Ігор КОЛЯДА, доктор історичних наук, професор, професор кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти НПУ імені М. П. Драгоманова;

Андрій КАРАБАРДІН, студент історичного факультету НПУ імені М. П. Драгоманова (м. Київ)

Мета: сформувати в учнів уявлення про США в першій половині ХІХ століття; проаналізувати два шляхи ринкової революції США; розглянути причини, перебіг та наслідки Громадянської війни та територіальну експансію США на американському континенті; порівняти демократичну та республіканську партії; розвивати в учнів уміння оцінювати шлях розвитку США, висловлювати власну думку щодо Громадянської війни в США.

Цільові завдання:

- сформувати в учнів уявлення про соціально-економічне та суспільно-політичне становище США в першій половині ХІХ століття;
- дати характеристику двом шляхам ринкової революції США;
- проаналізувати політичний устрій США, порівняти демократичну та республіканську партії;
- висвітлити причини, хронологію та результати Громадянської війни 1861–1865 рр.;
- закріпити уміння працювати з історичними джерелами, картою, історичними поняттями та термінами;
- закріпити вміння аргументувати свою думку, наводити власні доводи щодо різноманітних думок.

Тип уроку: комбінований.

Навчально-методичне забезпечення: Всесвітня історія : підруч. для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закладів / І. А. Коляда. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. – 304 с. : іл.

I. Перевірка домашнього завдання з теми «"Весна народів". Революція 1848–1849 рр. у країнах Західної і Східної Європи».

Під час фронтального опитування вчитель пропонує учням відповісти на такі запитання:

- Визначте спільні та відмінні причини «весни народів» у країнах Європи.
- У чому полягали основні наслідки «весни народів» для країн Європи?
- Чому в більшості країн революція 1848–1849 рр. зазнала поразки?
- У чому полягає історичне значення «весни народів»?

II. Актуалізація опорних знань здобувачів освіти та мотивація діяльності.

Вступна бесіда.

Учитель. Шановні учні, сьогодні ми будемо розглядати історію однієї з провідних держав су-

часного світу – історію Сполучених Штатів Америки. З цією країною ми вже познайомилися на уроках історії у 8 класі. Пригадайте, будь ласка, коли відбулося проголошення незалежності США та який документ це зазначав?

Учень. Незалежність США була проголошена 4 липня 1776 року у вигляді Декларації незалежності.

Учитель. Правильно. Внаслідок якої події це відбулося?

Учень. Це відбулося внаслідок війни за незалежність США з Великою Британією 1775–1783 років.

Учитель. При вивченні теми ми з'ясуємо, яким чином США досягли рівня сучасної могутньої держави, проаналізуємо економічне та політичне становище держави, а також зазирнемо у вир Громадянської війни між Північчю та Півднем 1861–1865 років, визначивши її наслідки та історичне значення.

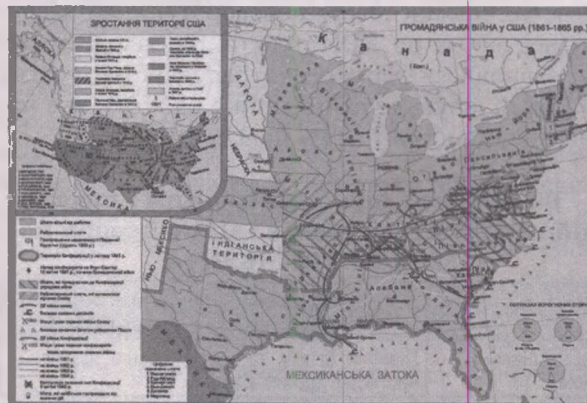
III. Вивчення нового матеріалу.

План теми уроку

1. Соціально-економічний розвиток США та його особливості в першій половині ХІХ століття.
2. Доктрина Монро та її реалізація.
3. Політичне життя. Громадянська війна 1861–1865 рр. Реконструкція Півдня.

1. Соціально-економічний розвиток США та його особливості в першій половині ХІХ століття.

Учитель, використовуючи **розгорнуту характеристику та тематичну карту,** формує в учнів уявлення про особливості соціально-економічного розвитку США в першій половині ХІХ століття.

Учитель. Соціально-економічний розвиток США першої половини XIX ст. відбувався прискореними темпами, що було обумовлено наступними чинниками:

1) природні умови (теплий клімат, родючі ґрунти, лісові простори, поклади корисних копалин);
2) географічне розташування (невеликі військові витрати);

3) «Транспортна революція» – створення в країні широкої мережі залізничних і пароплавних шляхів сполучень, яка сприяла розвитку торгівлі, переміщенню товарів та населення, спеціалізації окремих районів;

4) «Індустріальна революція» в північно-східних штатах і виникнення великих промислових центрів країни;

5) розширення території на захід (збільшення в 9,5 раза) – створення на нових територіях центрів сільськогосподарського виробництва;

6) прискорений розвиток плантаційного господарства Півдня, заснованого на праці рабів, із низькою собівартістю продукції та дедалі більшим її експортом.

Отже, соціально-економічний розвиток США першої половини XIX ст. відбувався прискореними темпами.

Уявлення про особливості економічного розвитку Півночі та Сходу, Заходу та Півдня вчитель формує за допомогою **стислої характеристики та тематичної таблиці** «Відмінності між фермерським і плантаційним господарством в США в першій половині XIX століття». У першій половині XIX століття економічний розвиток США відбувався двома основними напрямками: на Півночі та Сході відбувалася подальша капіталістична індустріалізація в умовах промислового перевороту, який завершиться в 50-х рр. XIX століття. На Заході активно розвивалося фермерське господарство, тоді як на Півдні існувало плантаційне рабство, яке намагалися поширити і на нові території.

Відмінності між фермерським і плантаційним господарством в США в першій половині XIX століття

	Фермерське господарство	Плантаційне господарство
Територіальні межі	Північні штати та частково Дикий Захід	Південні штати

Форма експлуатації	Праця членів родини та найманих робітників	Використання рабів-афроамериканців
Спеціалізація господарств	Вирощування сільськогосподарської продукції	Вирощування бавовни та інших технічних культур для експорту на фабрики Європи
Соціальні риси	Демократичність, працьовитість, ініціативність, соціальна мобільність	Аристократичний спосіб життя рабовласників, расистські погляди
Вплив на економічний розвиток регіону	Швидкі темпи економічного розвитку, здійснення промислової революції	Гальмування економічного розвитку, сировинний придіток Великої Британії

Завдання учням: занотувати таблицю.

Організація самостійної роботи.

Учитель за допомогою прийому аналізу художнього твору пропонує здобувачам освіти опрацювати уривки з історичних романів:

А.

«Судді та законодавчі установи, політики і газети і не менше половини людей, які називають себе служителами Євангелія, наполегливо стверджують, що негри самою природою створені для того, щоб з ними поводитись як з власністю, як з товаром, як з худобою...» (Хилдрет Р. Бельї раб / пер. с англ. В. С. Вальдман; под ред. А. М. Шадріна; вступ. ст. і примеч. М. С. Трескунова. М. – Л. : Гослитиздат, 1960. – 432 с.).

Запитання для аналізу художнього твору:

1. Які настрої тогочасного американського суспільства описує автор?

2. Як Ви пояснюєте панування таких поглядів у тогочасних американців?

Б.

«І тепер, тільки-но це знадобиться, на Півночі не буде нестачі в купців, яким захочеться догодити своїм південним покупцям, політиків, готових в інтересах справи поклонитися самому сатані, у редакторах газет, що поширюють свої видання на Півдні, у декотрих богослов'я, які ... не замислюючись віддадуть своїх братів у рабство заради спокою і гарного настрою рабовласників. Таких піддатливих людей чимало, і вони будуть повсюдно доводити в так званих вільних штатах, що рабовласництво – це наріжний камінь всього Американського союзу» (Хилдрет Р. Бельї раб / пер. с англ. В. С. Вальдман; под ред. А. М. Шадріна; вступ. ст. і примеч. М. С. Трескунова. М. – Л. : Гослитиздат 1960. – 432 с.).

Запитання для аналізу художнього твору:

1. Про які причини існування рабства говорить автор?

2. Які вади тогочасного американського суспільства засуджує автор?

В.

«Мейбл пам'ятала, що старий Рендалл продав Кейт, щойно її скалічені руки зробили жінку непридатною для роботи. Мойсея вперше бичували за крадіжку картоплі, вдруге – за неробство. Коннеллі тоді наказав обмивати його рани водою з пекучим перцем, поки не завив від болю. Жодне покарання не озлобило Мойсея. Він став мовчазним, дужим і прудким, вправнішим за будь-якого іншого збирача з тих, із ким працював. Він не був злим, поки Коннеллі не призначив його наглядачем, очима й вухами господаря, таким, яким був він сам. Саме тоді Мойсей перетворився на нелюда, побачивши якого, раби тремтіли. Він став чорним жахом рядків бавовни» (Вайтхед Колсон «Підземна залізниця: пер. з англ. і прим. Л. Пилаєва. – К.: Book Chef, 2017. – 304 с.).

Запитання для аналізу художнього твору:

1. Про який вплив рабства на особистість вказує автор?
2. Яким було становище рабів?
3. Які художні засоби використав автор, змальовуючи становище рабів?

Організація самостійної роботи.

Учитель за допомогою **прийому аналізу художнього фільму** пропонує учням опрацювати історичний фільм – драму Стіва Мак-Куїна «12 років рабства», пропонуючи фрагменти фільму із зображенням продажу рабів та покарання Соломона Нортапа.

Запитання для аналізу художнього фільму:

1. Що є спільним у романі Хілдрета Р. «Білий раб» та у фільмі Стіва Мак-Куїна «12 років рабства»?
2. Яким було становище рабів за сюжетом фільму?
3. Яким є авторське ставлення до рабства? Яким чином режисер виражає своє ставлення до рабства?

З метою формування креативності мислення вчитель організовує **рольову ситуацію** «Кіноексперти та кінокритики» та пропонує учням прокоментувати відгуки глядачів про фільм:

1. «Дуже тяжкий фільм. Зовсім не життєствердживальний. І навіть кінцівка зовсім не схожа на хепі енд ... І весь час хотілося від героїв героїчних вчинків – тому що було дуже соромно дивитися на все це ... І це, напевно, найсильніше в цьому фільмі – саме це почуття сорому, яке він викликає. Тому що дуже відчутно розумієш ту банальну думку, що речі на зразок рабства принизливі не тільки для самих рабів – вони взагалі принижують людей. Всіх».

2. «Ось вона, ціна американської величі. І досить дивно читати відгуки типу "сюжет передбачуваний, не сподобалася кінцівка" тощо. Вам

же чітко заявили: в основі картини, – РЕАЛЬНА ІСТОРІЯ. Режисер і так сильно пом'якшив деякі деталі книги (наприклад, сцену побиття Петсі – у книжці все ще більш по-звірячому). Взагалі дуже рекомендую книгу, фільм до книги сильно не дотягнув».

3. «Це неймовірний фільм, який варто подивитися кожній людині. Протягом фільму я переживала складні емоції, не могла стримувати сліз. Дуже сильний, емоційно напружений і трагічний. У середині все розривалося від розуміння несправедливості, жорстокості людей, бо ніхто не має права нехтувати чужим життям і ставити вище своє... Однозначно варто дивитися лише в усвідомленому віці, для несформованої особистості фільм буде занадто складним».

Особливості формування соціальної структури США вчитель розкриває за допомогою прийому розповідь.

Учитель. США займали четверте місце у світі за обсягами промислового виробництва, але водночас залишалися країною з панівним аграрним сектором економіки. Важливим джерелом поповнення робітників американської промисловості та транспорту стала імміграція. З-поміж переселенців переважали німці й ірландці. Німці створювали фермерські господарства на Заході, а ірландські емігранти були змушені найматися на некваліфіковану роботу в містах, жити в бідних кварталах. На відміну від промислового виробництва, яке розвивалося внаслідок удосконалення машин і зростання кількості найманих робітників, плантаційне рабство мало екстенсивний характер. Бавовник дуже виснажував ґрунт, тому розповсюдження плантаційного рабства за межі колишніх кордонів стало основною умовою існування рабовласницьких штатів Півдня. Тому в першій половині XIX століття територія США значно розширюється:

- 1803 – приєднано Луїзіану;
- 1818 – територію верхів'я р. Міссурі;
- 1819 – Флориду;
- 1845 – Техас;
- 1846 – Орегон;
- 1848 – Нову Мексику.

Розширення території держави відбувалося або шляхом купівлі нових земель в інших державах, або в результаті прямої анексії. Напряму завоювань визначався інтересами різних верств населення: підприємці та фермери намагалися загарбати західні землі й Канаду, натомість плантатори мріяли про землі на півдні та південному заході. Місцеве індіанське населення знищували або примусово переселяли в спеціальні райони з гіршими умовами життя – резервації.

Таким чином, на середину XIX ст. у США існувало дві перспективи економічного розвит-

ку: або подальша капіталістична індустріалізація з інтенсивним промисловим розвитком, або екстенсивний шлях із подальшим розширенням плантаційного рабства. Відмінність шляхів економічного розвитку регіонів країни сприяла формуванню протилежних ідеологічних та суспільних систем, що стало згодом причиною Громадянської війни між Північчю та Півднем, між двома системами розвитку країни.

Завдання на первісне закріплення:

- Які особливості зумовили прискорення соціально-економічного розвитку США в першій половині XIX століття?

- У чому полягала різниця між фермерським господарством та господарством плантаційним?

- Які території протягом першої половини XIX століття були приєднані до США?

2. Доктрина Монро та її реалізація.

Учитель за допомогою міркування формує уявлення з учнів про причини, суть та реалізацію Доктрини Монро. Проголошення доктрини Монро стало важливим зовнішньополітичним актом уряду США у 20-ті рр. XIX століття. Чому саме в ці роки США проголошують нову зовнішньополітичну доктрину? Так, походження та основні принципи доктрини Монро були обумовлені не лише міжнародним становищем, а й розвитком капіталізму, зростанням американського націоналізму, формуванням експансіоністських цілей усередині самих США. Безпосереднім приводом для появи доктрини Монро стала загроза інтервенції Священного союзу проти країн Латинської Америки з метою відновлення панування Іспанії в її американських володіннях.

Завдання на первісне закріплення:

- В якому становищі перебувало США в 20-х рр. XIX століття?

- Що стало приводом до проголошення доктрини?

Організацію самостійної роботи вчитель здійснює за допомогою прийому аналізу історичного джерела.

Учитель. Із листа Томаса Джефферсона німецькому вченому А. Гумбольдту: «Європейські держави утворюють окрему частину земної кулі; у них є коло власних інтересів... Америка має свою півкулю. Тому в неї своя система інтересів, які не повинні підкорятися інтересам Європи...»

Питання до джерела:

- Про які інтереси США говорить Томас Джефферсон?

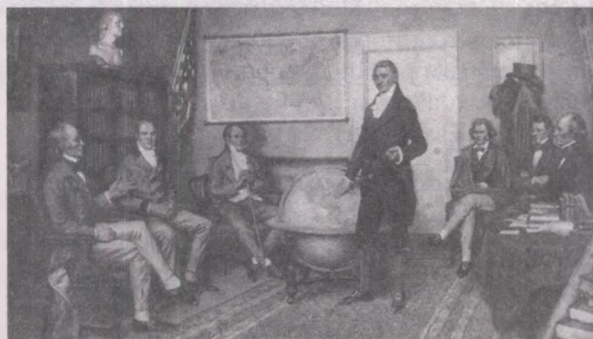
- Які принципи у взаєминах США та Європи визначав політик?

Зміст поняття «Доктрина Монро» вчитель розкриває за допомогою прийому пояснення.

Учитель. Доктрина Монро – декларація принципів зовнішньої політики США, проголошена в щорічному посланні президента США Джеймса Монро Конгресу 2 грудня 1823 року

Завдання на первісне закріплення: занотувати до історичного словника визначення поняття.

Використовуючи образну розповідь та репродукцію історичної картини, учитель розкриває основний зміст та значення доктрини Монро.

Учитель. У своєму посланні Дж. Монро висунув принцип поділу світу на європейську та американську системи державного устрою, проголосив ідею невтручання США у внутрішні справи європейських держав і, відповідно, невтручання останніх у внутрішні справи держав Американського континенту. Саме з цього часу з'являється принцип «Америка для американців». Це перешкоджало європейським державам розширювати свої колоніальні володіння в Південній та Центральній Америці. Підтримуючи в цілому боротьбу латиноамериканських народів за незалежність, США майже через двадцять років розв'язують війну 1846–1848 рр. проти Мексики, яка завершилася цілковитою перемогою США. Мексика втратила не тільки Техас, а й Каліфорнію, Аризону, Нову Мексику (тобто половину своєї території, отримавши компенсацію в 15 млн доларів).

Отже, доктрина Монро засвідчила прагнення США до лідерства в Західному регіоні світу.

Завдання на первісне закріплення:

- Які причини зумовили створення доктрини Монро?

- Які основні принципи відображала доктрина?

- Які нові території були приєднані до США в 40-х рр. XIX століття?

3. Політичне життя. Громадянська війна 1861–1865 рр. Реконструкція Півдня.

Учитель за допомогою пояснення та тематичної таблиці «Партії США XIX століття» характеризує політичний устрій в США першої – початку другої половини XIX століття та

формує уявлення в учнів про передумови Громадянської війни 1861–1865 рр.

За політичним устроєм США – президентська республіка, в якій законодавча влада належала дво-палатному парламенту (нижня палата – Конгрес, верхня – Сенат). Контроль за дотриманням законності здійснювала незалежна судова влада, очолювана Верховним судом США. Внутрішньополітичне життя країни визначало суперництво двох партій.

Партії США XIX століття

Демократична партія	Республіканська партія
Заснована в 1828 році Користувалася підтримкою плантаторів Півдня Виступала за право кожного штату самостійно встановлювати дозвіл на існування рабства на його території	Заснована в 1854 році Об'єднувала підприємців Півночі, фермерів, ремісників, дрібних крамарів Виступала за скасування рабства, безкоштовне надання землі поселенцям на Заході

Завдання на первісне закріплення: занотувати таблицю.

Організація самостійної роботи.

Учитель за допомогою прийому аналізу художнього твору пропонує учням опрацювати роман Вайтхеда Колсон «Підземна залізниця: пер. з англ. і прим. Л. Пилаєва. – К.: Book Chef, 2017. – 304 с.»: «Суть Америки в тому, що люди в ній – це речі. Старий не переживе подорож на кораблі через океан, тому нема чого кидати гроші на вітер. А ось за молодого здорового здорованя з могутнього племені покупці готові горлянки один одному рвати. Рабиня, яка народжує одного за іншим, народжує насправді живі гроші, карбує їх, як монети. Якщо ти річ – віз, кінь, раб, – твоя ціна визначає твої шанси».

Запитання для аналізу художнього твору:

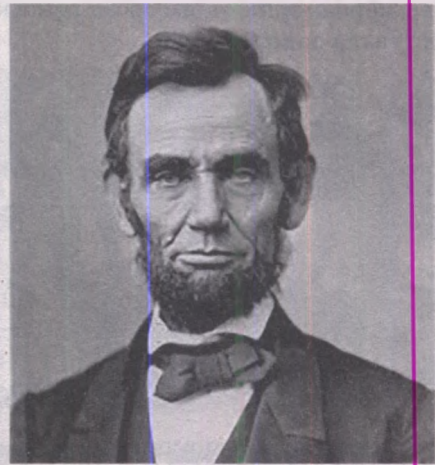
1. Як автор визначив суть тогочасної Америки?
2. Чому такою була суть тогочасної Америки?

Події, що стали приводом для Громадянської війни, учитель розкриває за допомогою розповіді.

Учитель. Характерною рисою політичного життя країни був компроміс між підприємцями Півночі та плантаторами Півдня: кожна сторона контролювала, щоб до Союзу приймалась однакова кількість тих або інших штатів. Однак цю рівновагу в 50-х рр. XIX ст. порушив швидкий розвиток промисловості й фермерського господарства. Плантатори перешкождали запровадженню високих мит на ввезення європейських товарів, тому підприємцям Півночі стало важко збувати свої товари. Збіднілі фермери вимагали заборони рабства в нових штатах, що утворювалися на Заході. Плантатори вимагали поширення рабства й на нові землі. Посилився рух аболіціоністів (прихильників скасування рабства).

Отже, обрання в 1860 р. республіканця Авраама Лінкольна – активного противника рабства – пре-

зидентом США означало остаточний розрив між Північчю та Півднем і стало приводом до війни.

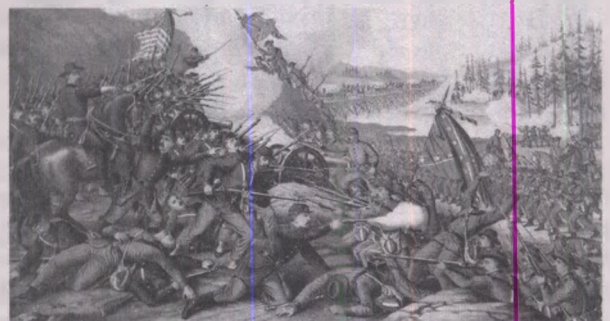
Робота в групах

Клас об'єднано у групи, які, користуючись схемою в підручнику на с. 99 та картою в підручнику на с. 100, характеризують Громадянську війну 1861–1865 рр.:

- перша група характеризує причини та початок Громадянської війни;
- друга група характеризує два етапи та результати Громадянської війни.

Групи заповнюють таблицю біля дошки

Причини Громадянської війни	Початок війни (основні події)	Перший етап війни (1861–1862)	Другий етап війни (1863–1865)	Результати Громадянської війни
1. 2.	1. 2. 3.	1. Основні битви та їх результат. 2. Прийняті закони:	1. Основні битви та їх результат:	1. 2. 3. 4. 5.

Отже, Громадянська війна між Північчю та Півднем (1861–1865 рр.) закінчилася перемогою Півночі. Жертвами війни стали 600 тисяч американців, останньою жертвою став президент США Авраам Лінкольн.

Учитель за допомогою пояснення та світлин характеризує період Реконструкції Півдня (1865–1877).

Учитель. Післявоєнний період – Реконструкція (1865–1877) – це відбудова державної єдності

та перебудова південних штатів. 1866 року було прийнято 14 поправок до Конституції США, яка надавала афроамериканцям громадянські права та амністувала заколотників.

Північні штати за допомогою військ змусили Південні штати прийняти цю поправку. Проте навіть після перемоги Півночі діяли расистські закони («чорні кодекси»), які обмежували права афроамериканців та інших представників кольорового населення (заборонялося право власності на землю, на одруження з білошкірими, право на свободу пересування, слова, мітингів), утворювалися расистські організації. Так, у 1865 р. організовано Ку-клукс-клан (терористична організація, яка виступала з позицій релігійної нетерпимості). Її члени одягалися в білі балахони з гостроконечними ковпаками, під покровом ночі нападали на ферми афроамериканців, лінчували (вішали) афроамериканських активістів. Їх символом був хрест у вогні. У 1869 р. організацію заборонено.

Отже, головними результатами Громадянської війни й Реконструкції були: скасування рабства; закріплення політичної влади в країні за промисловою буржуазією; формування умов для швидкого економічного розвитку країни й завершення промислового перевороту; остаточна перемога фермерського шляху розвитку сільського господарства. США перетворилися в передову індустріальну країну світу. Проте боротьба за остаточне зрівняння афроамериканців у правах із білим населенням тривала ще не одне десятиліття.

Завдання на закріплення:

• Користуючись схемою на с. 98, схарактеризуйте політичну систему США в першій половині XIX століття.

• Які події стали передумовами початку Громадянської війни 1861–1865 років?

• Хто став останньою жертвою Громадянської війни 1861–1865 років?

• Які зміни в суспільно-політичному житті дала 14 поправка до Конституції США?

• Що таке Ку-клукс-клан?

IV. Закріплення вивчення матеріалу.

Коллективна робота у формі репродуктивної бесіди за запитаннями:

• Які основні тенденції характеризували соціально-економічне становище США в першій половині XIX століття? Які нові території були приєднані до США?

• Внаслідок яких умов з'явилася доктрина Монро та яке значення вона мала в подальшій історії США?

• У чому полягав конфлікт Півночі і Півдня? Які наслідки мала Громадянська війна 1861–1865 років?

V. Підбиття підсумків уроку.

Узагальнення. Отже, у першій половині XIX століття Сполучені Штати Америки завдяки сукупності різноманітних чинників стрімко перетворюються на провідну державу світу за рівнем економічного розвитку. До того ж здійснення політики експансії, яка ґрунтувалася на доктрині Монро, збільшило територію США, перетворило її на трансконтинентальну державу від Атлантичного до Тихого океану. Проте конфлікт Півночі і Півдня, який склався внаслідок відмінностей шляхів економічного розвитку регіонів країни, втягнув країну в кровопролитну Громадянську війну 1861–1865 років. Наслідком цієї війни стало об'єднання країни в єдину державу, спричинила скасування рабства і привела до перемоги капіталістичного шляху розвитку.

VI. Домашнє завдання.

1. Опрацювати параграф.

2. За історичним портретом та спогадами сучасників скласти історико-психологічний портрет: «Президент США Авраам Лінкольн».

3. Підготувати мультимедійну презентацію «Президент США Авраам Лінкольн: основні віхи життя».

4. У позанавчальний час переглянути художній історичний фільм – драму режисера Стіва Мак-Куїна «12 років рабства», створити презентацію: «Фільм, що здобув Три статуетки «Оскар»: «12 років рабства» Стіва Мак-Куїна – історія в художньому образі» та підготувати відповіді на запитання:

- Якими засобами автору вдалося відтворити епоху?

- Як художня вигадка збігається з тогочасними історичними реаліями?

- Які цінності пропагує автор картини?

- На вашу думку, чому фільм Стіва Мак-Куїна «12 років рабства» нагороджено трьома статуетками «Оскар»?

5. Підготувати власний відгук про кінокартину «12 років рабства».